

ČASOPIS PRO OCHRANU PŘÍRODY

Proč a jak zkoumat dějiny ochrany přírody?

Jedním z motivů dějin ochrany přírody je snaha porozumět výzám, se kterými se ochrana přírody čelí soubor institucionalizovaných praktik manipulace s přírodou aktuálně potýká. K nim patří bezpochybně i stávající rozpor mezi obecným vnímáním přírody jako ochranyhodné a rostoucím odporem vůči ochranným metodám a projektům. Historizace fenoménu ochrany přírody umožňuje nejen sledovat chronologicky její vývoj podél významných ochranných událostí, ale i důsledně analyzovat předpoklady jejího vzniku, její nosné myšlenky a obraz světa, který propaguje. Vedle klasického metodického trojkroku – heuristiky, hermeneutiky a interpretace – jsem použila metodu historické diskurzivní analýzy (vy smyslu M. Foucaulta). Analýza diskurzu „ochrana přírody“ bere ve stejné míře v potaz výpovědi k tématu, použité strategie k prosazení propagovaných myšlenek a daný kontext. Výzkumné otázky pak zní: za jakých předpokladů a kdy vzniká komunikativní situace diskurzu? Kdo, s jakými motivy, argumenty, s jakou strategií a s jakým účinkem se hlásí ke slovu? Jakou strukturu má hnutí za ochranu přírody v českých zemích? Kdy, pod jakými vlivy a za jakých okolností dochází k institucionalizaci ochrany přírody?

Tento poster byl zhotoven u příležitosti workshopu Environmentální dějiny v Česku a na Slovensku, konaného ve dnech 5.-7. června 2015 v Kobylí. Poster shrnuje v březnu 2015 na univerzitě v Bonnu obhájenou disertaci.

Kontakt:

Jana Piňosová
Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn
Seminar für Osteuropäische Geschichte
Lennéstr. 1
53113 Bonn
Německo

Jana.Pinosova@uni-bonn.de
https://uni-bonn.academia.edu/JanaPinosova?c_p=1
http://environmentalni-dejiny.org/?page_id=123

K počátkům ochrany přírody

Ke konci 19. století se i v českých zemích objevuje debata, jejímž centrálním bodem je příroda. Jejím požadavkem je přehodnocení vztahu člověka k přírodě a prosazení nových (a nových) praktik manipulace s ní. Ke slovu se hlásili především zástupci té společenské vrstvy, která zpravidla nedisponuje půdou – nedrží ji ve velké míře ve vlastnictví ani jí ke účelu živobytí neobdělává – která ale naopak tráví s rostoucí mírou volný čas v přírodě. Podmínkami pro vznik této debaty byla jednak geneze takového pojmu přírody, který sloužil jako promítací plátno pro přání a vizi společenského soužití či rádu a jednak změna společenských struktur jako důsledek sekularizace a industrializace. Jedním z námětů této první debaty jsou viditelné změny v krajině, způsobené např. výstavbou železniční infrastruktury. Zřetelný je zde vliv pruského příkladu – konceptů „Heimatschutz“ (Ernst Rudorff) a „Naturdenkmalschutz“ (Hugo Conwentz). Nicméně velkou roli v této debatě hraje též zahájení reorganizace rakouské ochrany památek kolem roku 1900 a návrhy Aloise Riegla zahrnout do kategorie památek též přírodní památky. Konkrétní zájem o tyto koncepty projevil kruh pěších turistů a vlastivědců kolem spolku „Nordböhmischer Exkursionsclub“ v České Lípě a nezávisle na něm kruh ochránců památek a konservátorů v Praze. Pražští čeští konservátoři stáli stejně jako jejich německé protějšky v severních Čechách pod vlivem rozmáhající se turistiky a cestovního ruchu, což se ukázalo, když své aktivity pro ochranu domoviny (a přírody) začali rozvíjet ve Svazu spolků pro okrašlování.

Příroda jako inspirace. Dějiny ochrany přírody v českých zemích do roku 1933

Jana Piňosová

Aktéři, motivy a strategie

Cílem diskurzu je prosadit určité vnímání světa a etablovat je do takové míry, že se stane tzv. common sense. Toto vnímání obsahovalo určitý obraz člověka (svobodný, vybaven odpovědností a schopností jednat), přírody (protějšek kultury, zranitelná res. určitého vztahu člověka k přírodě (odcizení)). K tomuto vnímání se hlásila řada aktérů, kteří – podle toho, co pod přírodou rozuměli a podle toho, jaký význam pro ně měla schopnost jednat – se na diskurzu podíleli velice rozdílným způsobem. Různorodost platila jak pro představy o přírodě (příroda jako materiální, immateriální zdroj, jako symbol kultury, spirituality, prostor, se kterým byl spojen vývoj národa, ale i prostor svobody a etického vzdělání), tak i návrhům, jak s přírodou jednat (např. tvoření „krásné“ přírody v rámci okrašlování a turistiky vs. zákaz volné participace na určitých přírodních prostorech). K aktérům patří jak ti, kteří vysvětlovali, proč je nutné přírodu chránit a jak (např. Rudolf Korb, Jan Svatopluk Procházka, Pavla Moudrá, Luboš Jeřábek) tak i ti, kteří jejich (rozdílné) návrhy aplikovali. Do svého programu ho zahrnují např. turistické kluby, vlastivědné a přírodovědné spolky nebo skauti i Junáci. Ke strategiím, které byly používány, patřil protest, morální a pragmatická apelace, budování identity „ochránáře“, strategické koalice, ale i odpirání určitých koalic (např. mezi Čechy a českými Němci). Ke stabilizaci diskurzu „ochrana přírody“ dochází kolem roku 1933 (Komise pro ochranu přírody při Masarykově akademii práce, změna neoficiálního vedení české resp. československé části hnutí, tzv. Silvestrovský patent – listina všech chráněných území v Československu k 31.12.1933, především ukončení pozemkové reformy). Velký význam pro institucionalizaci ochrany přírody měla pozemková reforma. V jejím rámci bylo totiž nutné určit kritéria ochrany, vypracovat vzory pro ochránářskou expertizu a vybrat takové motivy a návrhy ochrany, které bylo možné do stávající administrativy integrovat. Institucionalizace posílila jen určité motivy ochrany přírody (ekonomické, vědecké, kulturní). Jiné motivy (estetické, ale především etické a spirituální) nebyly institucionálně opatřeny.

Luboš Jeřábek: populární tvorba o sousoší národních parků. Vlník Československa a pozemková reforma ho nechali doúpat v získání několika tis. národních parků – k čemuž, jak víme, nedošlo. Zde brožura, ve které vyzdvihává přínosnost askat interakcími přesněj. mj. použitím ochrany přírody coby prostředku k řešení různých, především národních problémů. JEŘÁBEK, Luboš: Národní parky, Praha 1920.

Vizualizace svého poselství byla blízká především spolkům pro ochranu zvířat a ptactva: „Ony se odvolávají na etiku a apelovaly na soucit: Zde plátek pražského spolku Vereinigung der Tierfreunde, založeného v roce 1921, AHMP, SK XXII/143: (Vereinigung der Tierfreunde) Obrázek v pozadí pochází z pohlednice Spolku pro ochranu ptactva, datum založení neznámé: AAV ČR, Fond Klubu přírodovědců.

Značímění chráněných území. Vydávaných do konce roku 1933. Mapa k tzv. Silvestrovskému patentu. NA. Fond Státní památkový úřad.

Výběr literatury k dějinám ochrany přírody v českých zemích:

Blínská, Bohuslav; Jemelka, Petr: Počátky českého a slovenského environmentalismu – vybrané kapitoly, Brno 2015.
Polc, Martin: „Das landschaftlich Gezeigerte, das Bestehende erhalten, es nur wegschleppen...“ Die touristische Projekt und die Landschaft in den böhmischen Ländern vor 1945. In: Förster, Horst; Herzberg, Julia; Zückert, Martin (Hg.): Umweltgeschichte(n). Ostmitteleuropa von der Industrialisierung bis zum Postsozialismus. Göttingen 2013, S. 255-274.
Pinosová, Jana: Die Naturschutzbewegung in der Tschechoslowakei 1918-1938. In: Förster, Horst; Herzberg, Julia; Zückert, Martin (Hrsg.): Umweltgeschichte(n). Ostmitteleuropa von der Industrialisierung bis zum Postsozialismus. Göttingen 2013, S. 275-297.
Plešnický, Ján: Ochrana historických pamiatok a prírodných krás pri prevádzaní pozemkovej reformy v ČSR. In: Junáková, Jitka; Roháčková, Olga; Souša, Jiří (Hrsg.): Rekvizit zemědělsko-lesnické archiváře a agrární historičky In memoriam PhDr. Jany Plešnické, Praha 2010, S. 341-361.
Votruba, Ladislav: Tradice ochrany přírody v práci našich techniků. In: Dějiny věd a techniky 26/1 (1993), S. 147-163.
Votruba, Ladislav: K dějinám péče o přírodu. In: Dějiny věd a techniky 26/1 (1993), S. 1-8.
Zojnecová, Dana: Krajinný ráz a ochrana domoviny. In: Kivell, Pavel (Hg.): Člověk, krajina, krajinný ráz, Brno 2009, S. 29-34.